

Kerkuil op de A67, 3 april 2020 (Pieter Wouters)

Mark's uilenwijsheid

Mark Sloendregt

Uilenbescherming en uilen kunnen rekenen op brede belangstelling bij het publiek en op de steun van vele vrijwilligers. Voor soorten als Kerkuil, Steenuil en Oehoe bestaan zelfs landelijke uilenwerkgroepen. Onze vogelwerkgroep is in 1979 begonnen met het plaatsen van kasten voor Kerkuilen. Om uilen te beschermen is monitoring en onderzoek belangrijk. Naast het controleren en onderhouden van kasten ben ik mij gaan verdiepen in de ecologie van uilen en de Kerkuil in het bijzonder. De stukjes die ik in deze rubriek publiceer zijn daar een voortvloeijsel van.

In 1979 maar 33 paren kerkuilen in Brabant en momenteel 485!

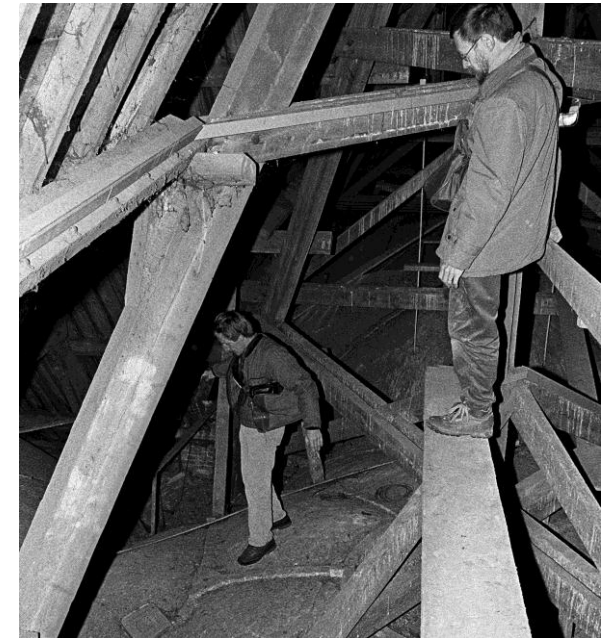
De populatie Kerkuilen ligt momenteel boven de 2700 broedparen, waarvan 485 in Noord-Brabant (zie figuur en tabel op de volgende pagina). Dergelijke aantallen lijken haast vanzelfsprekend. Toch kwamen er in 1979 nog maar 33 broedparen Kerkuilen in Brabant en 104 broedparen in heel Nederland voor. De stand van de Kerkuil was

op dat moment naar een dramatisch dieptepunt gezakt.

De oorzaken waren divers. Het kleinschalig agrarisch cultuurlandschap maakte plaats voor agro-industrie met veel maïsteelt. Het autoverkeer nam sterk toe en maakte daardoor veel slachtoffers. Strengere winters, slechte muizenjaren en gebruik van pesticiden eisten hun tol. Ook ontstond er gebrek aan nestgelegenheid doordat kerken werden afgegaasd en boerderijen werden dichtgetimmerd om vogels buiten te houden.

Veel van deze oorzaken zijn nog actueel, maar om de Kerkuil te beschermen werden door plaatselijke vogelwerkgroepen o.a. kasten gemaakt om voldoende nestgelegenheid te creëren. Naast het plaatsen van kasten en het controleren ervan, werd voorlichting gegeven om de situatie van de Kerkuil te verbeteren. De landelijke coördinatie is in handen van Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland, aanvankelijk onder bezielende leiding van Sjoerd Braaksmat en, van 1985 tot 2020, Johan de Jong†. Ruud Leblanc is de huidige voorzitter.

In de pioniersjaren rond 1979 werden veel kerken door vogelwerkgroepen bezocht met als doel de Kerkuil terug in de kerk te krijgen.

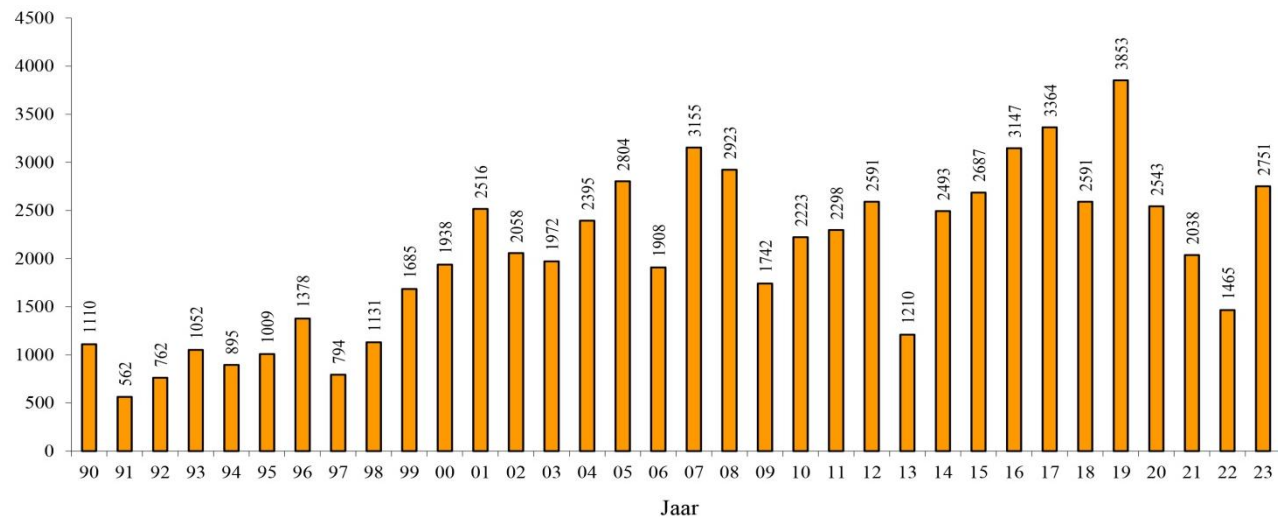

Wim van de Voort en Jan Wouterst, uilenbeschermers van VWG De Kempen van het eerste uur, in 1995 (Harrie van Woerkum)

Veel eigenaren en beheerders raakten overtuigd om de Kerkuil te helpen en als extra motivatie werd door Vogelbescherming f25,00 uitgekeerd voor elk geslaagd broedsel.

Aantalsverloop (eerste broedsels) van de Kerkuil in Nederland in de periode 1990-2023 (bron: Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland)

Broedresultaten van Kerkuilen per regio in 2023 (bron: Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland)

2023	1e broed					2e broedsels					Totaal 3 e Broed			1e broed 2022		2023 Lo.v. 2022
	totaal	waarvan mislukt	aantal juv	niet gecontroleerd	gem uitgevlogen	totaal	waarvan mislukt	aantal juv	gem uitgevlogen	Totaal	aantal juv	gem uitgevlogen	1e broed 2022	2023 Lo.v. 2022		
Groningen	161	4	588	10	3,7	24		91	3,8	1	3	3,0	71	127%		
Friesland	297	14	1017		3,4	48	3	188	3,9	2	13	6,5	148	101%		
Drenthe	275	16	1146		4,2	30	4	72	2,4				162	70%		
West-Over./ NO Polder	235	12	927		3,9	15	3	31	2,1				130	81%		
Twente	127	11	528	3	4,2	8	2	34	4,3				71	79%		
Achterhoek-Noord	111	8	430		3,9	2		10	5,0				51	118%		
Achterhoek-Liemers	113	9	489		4,3	2	1	4	2,0				60	88%		
Veluwe	138	4	505		3,7	4	0	14	3,5				52	165%		
Betuwe-Oost	47	5	162		3,4	2		9	4,5				25	88%		
Flevoland / Zuid	30	1	132		4,4	5		23	4,6				23	30%		
Flevoland / Oost	27	1	129		4,8	11	1	50	4,5				12	125%		
Utrecht-Betuwe-West	121	9	376	9	3,1	5	1	11	2,2				69	75%		
Noord-Holland	165	7	574		3,5	29	1	127	4,4				129	28%		
Zuid-Holland	153	9	414		3,2	12		37	3,1				82	87%		
Zeeland	111	24	98		0,9	13	3	11	0,8				115	-3%		
Noord-Brabant	485	25	1520	221	3,1	17	4	20	1,2				224	117%		
Limburg	155	3	554	37	3,6	7	1	23	3,3				41	278%		
Totaal	2751	162	9589	280	3,5	234	24	755	3,2	3	16	5,3	1465	88%		

Door onwetendheid werden als gevolg van het afgazen veel Kerkuilen dood aangetroffen. Als oplossing werden speciale kasten met een pijp naar buiten gemaakt.

In de tachtiger jaren werd in Brabant werk gemaakt met het plaatsen van nestkasten. De populatie Kerkuilen groeide gestaag en bestaat nu nog voor een overgroot deel uit kastuilen tegen een kleine minderheid aan 'vrije uilen'. In de jaren negentig van de vorige eeuw werd het aantal kasten bijna verdubbeld. De meeste kasten werden geplaatst in boerderijen en veldschuren. Soms hing men twee kasten per schuur op waarbij de tweede kast dient als roestplaats.

In de kerk van Reusel, 1995 (Harrie van Woerkum)

Na 25 jaar stopte Vogelbescherming Nederland in 2005 met de subsidiëring van en het uitgeven van een nieuwsbrief voor belanghebbenden in het land. De Stichting Noord-Brabants Landschap nam deze taak over door voor Brabant de gegevens van

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland en STONE in een jaarverslag vorm te geven. Voor beide soorten worden vanaf 2004 nestkasten beschikbaar gesteld en gewerkt aan herstel van kleinschalig agrarisch cultuurlandschap in Brabant. ■

Wat is de invloed van regen op het (jaag)gedrag van uilen?

Langdurige regens hebben in het broedseizoen bij Kerkuilen een meetbare impact op de overleving van jongen. Het leidt vaak tot 'uitstelgedrag' bij oudervogels om te gaan jagen. Ze gaan dan bijvoorbeeld later of tussen de buien door jagen. Het kost de uilen namelijk veel moeite om te jagen tijdens regens en dat heeft meerdere oorzaken. Zo heeft dat te maken met hoe prooidieren zich gedragen (lagere aantallen/activiteit) en met de hoeveelheid ruis die regen of hele harde wind kan veroorzaken.

Met een nat verenpak zijn uilen ook niet meer in staat om geruisloos te jagen. Een stille vlucht helpt ze om prooi nauwkeurig te lokaliseren en om ze vervolgens van dichtbij te kunnen benaderen en grijpen. Worden de vleugels nat dan ontstaat - ondanks het donzig oppervlak en de franjes aan de veren - een hogere vleugelbelasting en dus meer luchtweerstand en daarmee 'lawaai'. De vleugels van uilen hebben namelijk bijzondere aanpassingen voor de

jacht. Zo is de 'kamveer' (handpen 10) voorzien van kleine tandjes. De vleugelpennen zijn licht, buigzaam en aan de bovenzijde 'fluweelachtig' en de achterrand van de vleugel is poreus/flexibel. De vleugels van de meeste uilen zijn daarnaast breed en sterk gekromd. Uilen kunnen daardoor makkelijk zweven in een trage vlucht, wat een kerkuil ook doet. Ook hebben alle uilen een zeer dicht verenkleed.

Langdurige regens en hevige wind kunnen dus leiden tot 'voedselstress'. Om die reden worden de 'nachtactieve' Kerkuilen ook weleens overdag waargenomen. In het broedseizoen van 2016 waren er diverse meldingen van gastgevers over jonge Kerkuilen die buiten de kast en op de grond waren beland.

Jonge Kerkuil in Bergeijk, 2016 (MvS)

Sommige pechvogels overleefden de 'sprong' niet, omdat ze niet in staat waren te vliegen en terug te keren in de nestkast. Dit kon gebeuren omdat jonge uilen – vaak gedreven door honger - elkaar verdrongen bij de invliegopening of pijp. Per ongeluk werd er dan eentje naar buiten geduwd. Als gevolg van de aanhoudende, hevige regenbuien werd het voor kerkuilen met (grote) broedsels moeilijk om nog aan voldoende prooien te komen. Muizen bleven ondergronds of burchten waren onder water gelopen. Jagen met regen is sowieso lastig en Kerkuilen doen het dan ook niet graag. Als er dan veel jongen zijn wordt het echt problematisch. In sommige kasten hing ook een erg sterke ammoniaklucht die werd veroorzaakt door vocht in de kast. Door een combinatie van verregende oudervogels, natte prooien en uitwerpselen op een braakballenlaag ontstond een ondragelijke stank.

Steenuilen hebben een meer gevarieerd menu dan Kerkuilen, maar ook voor hen zijn muizen het stapelvoedsel. Bij een tekort aan muizen schakelen ze probleemloos over op kevers, rupsen of nachtvlinders, maar bij regenweer zijn ook die inactief en moeilijk bereikbaar. Het noodrantsoen bestaat dan uit regenwormen. Dat zijn gemakkelijke prooien die massaal aan de jongen kunnen worden gevoederd. Jonge Steenuilen krijgen door dat eenzijdig dieet echter een vorm

van diarree en de bodem van de kast of nestplaats wordt dan snel erg modderig. Ze worden nat en vuil en sterven dan vaak van ontbering. Als de regens te lang aanhouden mislukken daardoor veel broedsels.

Bij jongen van roofvogels bestaat ook de kans op onderkoeling als gevolg van langdurige regens. Dat zou voor jonge Ransuilen in kraaiennesten of uilen in het takkelingenstadium wellicht ook kunnen gelden. Wanneer ze niet de kans krijgen om snel te drogen, onderkoelen ze en maken ze geen kans op overleven.

Regen is echter niet alleen kommer en kwel voor uilen: als een steenuil in een regenbui zijn vleugels spreidt lijkt dat op schuilen, maar in werkelijkheid is het een gelegenheid om op die manier van parasieten af te komen. Veel soorten nemen weleens om die reden een regendouche. ■

Met dank aan Ludo Smets (Kerkuilwerkgroep Vlaanderen) en Kas Koenraads (Zoological Museum Netherlands)

Video's:
[BBC Winterwatch 2024, episode 1](#), zie tijdvak 22:19 - 22:28.
[European Owls: made to hunt](#) (Zoological Museum Netherlands).

Meer info:

[Aanhoudende regen moordend voor uilenkroost'](#). Website Natuurpunt.
[Jaarverslag Uilenbescherming Brabant 2016](#) (Brabants Landschap), zie pag. 12-13.

Hoe verklaar je vroege en late broedsels in één broedseizoen bij Kerkuilen?

Elk jaar zijn er verschillen in gemiddelde eileg bij Kerkuilen. In muizenrijke jaren zijn de Kerkuilen doorgaans vroeg, al begin maart, aan het leggen. In 'normale' jaren zitten Kerkuilen in april op eieren en hebben begin juni hun jongen. Maar hoe verklaar je dan de late legsels, in het zelfde seizoen, met in mei nog eieren en jongen in augustus?

Late broedsels zijn deels te verklaren als nieuwe partners 'laat' een nestplaats betrekken en nog aan elkaar moeten wennen. Voor Kerkuilen geldt dat de paarvorming gepaard kan gaan met heftige conflicten tussen de krachtige vrouw en aanvankelijk nog schuwe man. In de paartijd proberen partners elkaar in de stemming te krijgen door te baltsen en veel prooien aan te voeren. Ook de nestplaats wordt door de vrouw gekeurd alvorens met het nestelen wordt begonnen. Bestaande paren hebben wel de baltstijd maar niet de kennismaking en zijn dus eerder aan de leg.

Kerkuil met jongen (Andre Eijenaar)

Een andere reden kan zijn dat de man een jonge en relatief onervaren soortgenoot is die nog enigszins onbekwaam is met het jagen en dus met het aanvoeren van voldoende prooien. Om in de conditie te komen voor het leggen van eieren zijn voldoende prooien immers belangrijk, want voor de aanmaak van eieren zijn veel eiwitten (aminozuren) nodig, afkomstig uit deze prooien.

Onvoldoende prooien kunnen er dus voor zorgen dat de vrouw niet in de goede conditie komt om eieren te gaan leggen, of pas laat daarmee begint. Ook kan plaatselijk de voedselsituatie zijn verslechterd, bijvoorbeeld in een recent verstedelijkt gebied of door intensieve landbouwbewerkingen in het boerenland. Een paar is dan genoodzaakt om prooien te gaan

zoeken in verder gelegen gebieden of in bermen langs snelwegen. De opbrengst prooien per nacht kan daardoor lager zijn, wat weer van invloed is op de eileg van de vrouw.

Bij sommige late broedsels kan worden getwijfeld of het niet zal gaan om een tweede broedsel op een andere nestplaats. Dit kan enkel bepaald worden door individuele herkenning. In goede, muizenrijke, jaren zijn er ook ineengeschoven broedsels, waarbij de jongen van het eerste broedsel nog niet zijn uitgevlogen en de vrouw elders alweer op eieren zit. Bij locaties met twee kasten op één erf is dat makkelijk te bepalen, maar broeden op een andere locatie in de nabijheid is dan ook een optie. Het is dan erg lastig te bepalen of het een laat broedsel of tweede broedsel is. Niet op de laatste plaats kan worden gedacht aan een vorm van verstoring. Voor het succesvol broeden van Kerkuilen is behalve voedsel ook rust een belangrijke factor. Verstoring in de eifase kan leiden tot het mislukken van een broedsel of een verlate eileg.

Spreading van broedsels in een seizoen is bij Kerkuilen dus een bekend fenomeen waarvoor de redenen divers kunnen zijn. Voor een vrouw spelen balts en hormonen

een belangrijke rol om in de conditie te komen voor het leggen van eieren. De man zal worden aangemoedigd om voldoende prooien te halen nodig voor de eileg. Een kritieke balans en van grote invloed op de timing van eileg. ■

*Met dank aan Johan de Jong†
(Kerkuilenwerkgroep Nederland)*

Werkgroepen, tijdschrift Uilen en bijeenkomsten

In Nederland zijn drie werkgroepen actief die zich met resp. [Kerkuilen](#), [Steenuilen](#) (STONE) en [Oehoe's](#) bezig houden.

Deze werkgroepen geven gezamenlijk het informatieve tijdschrift Uilen uit. Op de website van [STONE](#) is te lezen hoe je een abonnement kunt nemen.

Twee interessante bijeenkomsten over uilen zijn:

- 15 mei: provinciale jaaravond uilenbescherming, Theater Speeldoos in Vught. Klik [hier](#) voor agenda en inschrijven.
- 28 september: landelijke uilendag, Schouburg de Ogterop in Meppel. Agenda nog niet bekend.

